

Михаило АПОСТОЛСКИ

ОДЛУКИТЕ НА АВНОЈ

РЕАЛИЗАЦИЈА НА ЦЕЛИТЕ НА ВЕКОВНАТА БОРБА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД

За да може да се сфати местото и значењето на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ во вековната борба на македонскиот народ за национално и социјално ослободување, потребно е во најкуси црти да ја изнесеме положбата на македонскиот народ, а воедно и положбата на народностите во Македонија, пред почетокот на Народноослободителната војна и Револуцијата на народите и народностите на Југославија.

Во текот на XIX и почетокот на XX век македонскиот народ водеше многу борби, по форма многу различни, чија цел беше национално афирмирање и ослободување. Долготрајната борба на македонскиот народ за воведување на македонскиот-старословенски јазик во црквите, наместо грчкиот, се познати како антипатриархиска борба за создавање на независна црква, односно за обновување на Охридската архиепископија¹⁾.

Таа борба заврши со неуспех за македонскиот народ, меѓутоа бугарската буржоазија, која во исто време исто така водеше борба против Патријаршијата, успеа 1870 година кај Портата да издејствува создавање на Егзархија — како самостојна бугарска црква²⁾. Откако се создаде бугарската Егзархија, таа постепено почнува да ја шири црковната власт и над православните цркви во Македонија, а со тоа отвора нови страници во борбата на македонскиот народ, сега против денационализаторската политика на самата бугарска Егзархија, која се обидуваше да ја спроведе преку црквите и училиштата³⁾.

Со борбата за национална еманципација македонскиот народ успеа во рамките на Отоманската Империја да издејству-

1) Историја на македонскиот народ, кн. 2, Скопје 1969, стр. 57—65; во натамошниот текст: Историја.

2) Султанот со ферман од 28. II 1870 година го одобрил формирањето на бугарската Егзархија.

3) Историја, стр. 125—128.

ва и да организира црквено-школски општини по градовите, кои функционираа до Балканската војна 1912 година⁴⁾).

Покрај спомнатите борби на културно-просветен план, македонскиот народ крена и неколку вооружени востанија, како што се: Разлошкото востание 1876⁵⁾, Кресненското востание 1878⁶⁾, потоа познатото Илинденско востание 1903 година, и многу други вооружени и политички борби⁷⁾.

Покрај ова, во борбата за национална еманципација македонскиот народ активно учествуваше и во Младотурската револуција⁸⁾, и успеа да извојува извесни права, но најважно е тоа што создаде Федеративна политичка партија⁹⁾, преку која почнува да се шири идејата, во тогашната ситуација, за создавање на македонска држава во федерација со другите народи во Отоманската Империја, инсистирајќи на воведување децентрализација во управата на Отоманската Империја.

Во втората половина на XIX и почетокот на XX век, кога македонскиот народ водеше многу упорни борби за национално и социјално ослободување, владеечките кругови од буржоазијата на балканските држави развија силна денационализаторска пропаганда во Македонија¹⁰⁾, постепено преоѓајќи и на директна воена интирвенција, уфрлајќи во Македонија вооружени формации кои со силата на оружјето ја спроведуваа денационализаторската политика. Против тие вооружани формации на тогашните балкански држави, Македонската револуционерна организација (ВМРО се спротивставуваше со своите вооружани формации¹¹⁾, на тој начин ВМРО беше принудена да води борба на два фронта — против поробувачката политика и суровата експлоатација на власта од Отоманската Империја и против денационализаторската политика на буржоаските власти на балканските држави.

Ширењето на револуционерните борби на македонскиот народ за буржоазиите на балканските држави (Србија, Бугарија и Грција) беше знак дека македонскиот народ може самостојно да ја извојува својата слобода, па побрзаа да создадат сојуз за борба против Турција, за да ослободат некои територии кои што им припаѓале историски и етнички, но и да ја забрат и меѓу себе поделат Македонија.

4) Исто, стр. 69—71.

5) Исто, стр. 81—84.

6) Исто, стр. 93—103, поопширно види кај Ристо Поплазаров.

7) Историја, стр. 87—88, 103—106, 227—254, поопширно види кај Манол Пандевски „Илинденското востание во Македонија 1903“, Скопје 1978.

8) Исто стр. 297—305.

9) Исто, стр. 307—322; Манол Пандевски, Политички партии и организации во Македонија (1908—1912), Скопје 1965, стр. 108—193.

10) Историја кн. 2, стр. 119—136.

11) Исто, стр. 211—226.

Во Балканската војна 1912 година, Македонија е поделена меѓу тогашните сојузници: Србија, Бугарија и Грција. Вистина, поради поделбата на Македонија дојде до Втората балканска војна 1913 год. меѓу сојузниците. Оваа поделба на Македонија е санкционирана и по завршувањето на Првата светска војна¹²⁾. Со тоа македонскиот народ е поделен меѓу трите балкански држави (Србија, Бугарија, Грција), а еден мал број населби се присоединети кон Албанија. Уште со Првата балканска војна, македонскиот народ, иако активно учествуваше во борбата против Отоманската Империја на страна на сојузниците¹³⁾, од отманското владеење потпадна под уште потешка власт — под власта на буржоазијата од балканските држави. Изгуби сè што беше извојувал со борбата во Отоманската Империја (црквено-школските општини, политичките партии и др.) Но, што е најтешко, буржоазиите на балканските држави почнаа над македонскиот народ со сите средства на државниот апарат да ја спроведуваат денационализаторската политика. Над македонскиот народ и народностите во Македонија се спроведува сурова експлоатација, ограбување пропратено со терор од страна на полициските и воените власти, и од други државни органи, како и од страна на различни таканаречени културни, просветни па дури и спортски организации.

Не се преземени никакви мерки за санирање на опустошената земја во двете Балкански војни и во Првата светска војна. Стопанството опадна, градовите и селата исто отпаднаа, се намалуваа и населението. Политичката и економската емиграција растеше.

Во така тешката ситуација (1912. до 1941. година) македонскиот народ заедно со народностите ја продолжи својата борба за ослободување, но во нови услови, под раководство на комунистичките партии, кои на првите парламентарни и општински избори ја покажаа својата подготвеност да ја продолжат борбата во рамките на комунистичките партии¹⁴⁾.

12) Поопширно: Петар Стојанов, „Македонија во времето на Балканските и Првата светска војна“. „Војната меѓу Бугарија и Турција 1912—1913“, Софија, том I—VIII, 1928—1937. „Големата војна на Србија за ослободување и обединување на СХС 1914—1916“, Београд 1932; Александар Белиќ, „Србите и Бугарите во Балканскиот сојуз и во меѓусебната војна“, Београд 1913.

13) Петар Стојанов, Спомнатиот труд, стр. 64—112.

14) Во Вардарскиот дел од Македонија за време на парламентарните избори за уставотворна скупштина на Кралството СХС најголем број гласови и пратенички кандидати добива КПЈ — 338 гласачи и 15 пратенички места, од вкупно 59 пратенички кандидати на КПЈ — од целата територија на Југославија. Историја, кн. 3, стр. 20—23. Големи успеси се постигнати и на општинските избори 1920. год. — Исто, стр. 17—20. Слична е ситуацијата и во Пиринскиот и во Егејскиот дел од Македонија (под власта на Бугарија и Грција). — Исто, стр. 177—181, 254—256.

Така пред почетокот на востанието 1941 година, односно на НОВ и Револуцијата, македонскиот народ и останатите народности во Македонија се наоѓаа во извонредно тешка политичка и економска ситуација, во состојба на потполна обесправеност. Природниот пат за македонскиот народ беше да го прифати повикот на комунистичките партии за востание против окупаторите во Југославија и Грција, тој беше патот и за останатите народности. Македонците во составот на Бугарија, со војната на Балканот, ја согледаа можноста дека можат со други средства да ја продолжат борбата против бугарските буржоаски властодршци и веќе во 1941 година, независно од фактот што тогашната Бугарска работничка партија — комунисти (БРП-к) во програмата немаше предвидено курс за вооружена борба, тие се кренаа на вооружена борба. Колку македонскиот народ и народностите се вклучуваа во антифашистичката борба во Југославија, Бугарија и Грција, зависеше од целите што ги поставуваа комунистичките партии на Југославија, Бугарија и Грција во антифашистичката борба и од перспективите кои ги отвораа за македонскиот народ и народности, со други зборови зависеше од стратегијата која ја градеа комунистичките партии за развивање на антифашистичката борба во своите земји. Како што е познато, комунистичките партии на Грција и Бугарија не отвораа никакви перспективи за положбата на македонскиот народ по победата над фашизмот. Спротивно, КПЈ како организатор на НОВ и Револуцијата од првиот ден на востанието, повикувајќи во борба против окупаторот и домашните предавнички елементи (соработниците на окупаторот), определувајќи ги јасно целите на востанието, отвори јасни перспективи за сите народи и народности на Југославија по победата над фашизмот¹⁵).

Како што истакнавме напред за афирмација на македонската национална индивидуалност неоспорно големо место имаше долгогодишната културна, политичка и вооружена борба на македонскиот народ во XIX и почетокот на XX век. Тие борби имаа голем одзив во светот, а преку нив се ширеше реалната претстава за македонскиот народ. Меѓутоа, буржоаските влади на балканските држави (Бугарија, Грција, Србија) таа борба на македонскиот народ со сите средства или ја прикриваа (Србија и Грција) или ја присвојуваа и фалсификуваа (Бугарија). Заради тоа требаше народите на Југославија како целина да ја сфатат неговата борба за национално и социјално ослободување. Во сето тоа улогата на Комунистичката партија на Југославија беше извонредна. Согледувајќи ги настојувањата и

¹⁵) Поопширно: види Михаило Апостолски „За основната стратегиска концепција на Народно ослободителната војна и Револуцијата во Југославија“. Гласник на Институтот за национална историја, XX, 2, Скопје 1976.

целите на борбата на македонскиот народ, таа ја поддржуваше неговата борба за национално ослободување. КПЈ беше свесна дека „движењата на национално угнетените народи се првостепен фактор во борбата против големо-српската хегемонија и буржоаското владеење.“¹⁶). па постепено застапа на чело на таа борба давајќи ѝ истовремено покрај националниот и социјален карактер. Овој факт е многу значаен за развојот на Народно-ослободителната војна и Револуцијата во Македонија кој што треба да се согледа заради правилното и потполно сфаќање на нејзиниот тек.

Напоредно со ова, неопходно е да истакнеме дека и раководствата на другите комунистички партии на балканските држави го познаваа македонскиот проблем, познати им беа одлуките на Коминтерната кои што го истакнуваа не само постоењето на македонскиот народ туку и неговото право на посебна држава¹⁷). Карактеристично е дека комунистичките партии на другите балкански држави немаа сили да се издигнат над националистичките политики на владејачките буржоазии кон овој проблем со што би дошле до реално сознание не само за постоењето на македонскиот народ туку и за неговата борба за национално и социјално ослободување. За разлика од веќе истакнатото, Комунистичката партија на Југославија, постепено, низ заедничката револуционерна борба на сите народности на Југославија којашто ја организираше од периодот на своето создавање до почетокот на Востанието, успеа да дојде до реални сознанија за постоењето на македонскиот народ, неговата револуционерна историја и неговите историски стремежи. Овие сознанија од редовите на Партијата постепено се ширеа и меѓу широките маси на народите и народностите на Југославија.

Политичката концепција на Партијата усмерена кон потполно признавање на македонскиот народ, кон негово ослободување и рамноправен третман, особено живо се чувствуваа по доаѓањето на Јосип Броз Тито за генерален секретар на КПЈ. Така на Петтата конференција на КПЈ одржана 1940 година, ова беше многу јасно и релјефно изнесено во Резолуци-

¹⁶) Преглед на историјата на Сојузот на комунистите на Југославија, стр. 121 (македонско издание).

¹⁷) Балканската комунистичка федерација основана на 15. I 1920, го застапуваше гледиштето за автономија на Македонија. Особено се карактеристични решенијата на БКФ на VII конференција, на која се поддржуваа паролите за „Независна и обединета Македонија“. Поопширно: Иван Катарџиев, „За балканската комунистичка федерација и за нејзиниот однос кон македонското национално прашање“. Гласник ИНИ, XIX, Скопје 1975, бр. 1, стр. 47—84. КПГ го признаваше правото на Македонците да се обединат и створат единствена и независна македонска држава. (Весник: „Ризоспастис“, орган на КПГ, од 14. XII 1924). Поопширно: Ристо Кирјазовски, „Македонското национално прашање во Грчкиот парламент“. Гласник, ИНИ, XVII, 1, Скопје 1973, стр. 191—200.

јата, во делот „Борба за национална рамноправност и слобода“. Овде меѓу другото, се вели: „Во овие судбоносни денови на империјалистичко освојување, кога со груба сила се уништуваат остатоците од слободата и независноста на малите народи и се шпекулира со угнетените народи за да се постигнат сите освојувачки цели, пред нашата Партија се поставува во уште поостра форма една од најважните и актуелни задачи — борбата за национална рамноправност на угнетените народи и националните малцинства во Југославија: а) борба за рамноправност и самоопределување на македонскиот народ против угнетувањето од страна на српската буржоазија, но во исто време и упорно разоткривање на италијанските и бугарските империјалисти и нивните агенти, кои исто така по пат на демагошки ветувања сакаат да го потчинат македонскиот народ“¹⁸). Потаму во Резолуцијата се изнесуваат ставовите на Партијата во однос на слободата и рамноправноста на другите народи во Југославија.

Значењето и важноста на овие ставови на Партијата, изнесени на Петтата конференција, зависеа од степенот на нивните реализирања и од успехот што го постигна Партијата во борбата против буржоазијата. Ако се анализира реализацијата на истакнатите принципи на Партијата низ бурниот развој на настаните до Второто заседание на АВНОЈ во Јајце, како и во периодот по Втората светска војна, во Социјалистичка Југославија може да се констатира апсолутна доследност на поставените принципи, како во политичките програми на Партијата, исто така и на државно правен план. Проблемите на националната рамноправност се решаваат перманентно и реално во склад со општиот развој на самоуправна социјалистичка Југославија. КПЈ (односно СКЈ) истовремено е доследна и во борбата против сите поединци или фактори кои се обидуваа да ги изопачат и злоупотребат истакнатите принципи коишто овозможуваат природен развој на рамноправност на народите и народностите во Југославија¹⁹).

2.

Доследноста на Комунистичката партија на Југославија во реализирањето на своите концепции во однос на рамноправноста на сите народи и народности во Југославија, може јасно да се следи и во предвоениот период и во текот на Народноослободителната војна и Револуцијата. Така организационата структура на военото раководење на борбените дејства во НОВ и Револуцијата, создавањето на Врхов-

¹⁸) Комунист бр. 1, стр. 117.

¹⁹) IV пленум на СКЈ и писмото на Тито.

ниот штаб за Југославија и посебни штабови — еден вид основа за денешните социјалистички републики и покраини — укажува и зборува за потполно почитување на нациите и народностите. Како што е познато главните штабови беа формирани за сите нации (денешните републики), за реоните каде живеат главно различни народности (сегашните автономни области Косово и Војводина) или каде што има повеќе нации, а историските традиции зборуваа за една географска и економска целина (сегашнава република Босна и Херцеговина) и др. Ваквата воена организација создадена уште 1941 година на почетокот од Востанието, укажува на тоа дека одлуките на Петтата конференција на Партијата од 1940 година, на дело, во одредена ситуација, беа реализирани со создавањето на посебни главни штабови кои под раководство на Партијата го презедоа раководењето на борбата против окупаторот и неговите соработници, а за реализацијата на националните и социјалните права на секој народ и народност посебно. Во ликот на главните штабови, оформени уште 1941 година можеа да се согледаат и концепциите на Партијата за идното државноправно уредување на Југославија. Во тој период Партијата — конкретно ЦК КПЈ — изградувајќи ја спомнатата воена организациона структура, настојуваше тоа да се оствари и на дело во цела Југославија. Така во едно писмо од октомври 1941 година упатено од Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија се истакнува: „Морате да организирате еден Главен штаб на народноослободителните партизански одреди за Македонија, кој ќе ги раководи сите акции и операции на партизаните...“²⁰. Меѓутоа, спомнатото писмо на ЦК КПЈ (од октомври 1941) ја потврди исправноста на одлуката на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија со која во средината на септември 1941 година беше организиран Покраинскиот штаб за Македонија. Тоа зборува за солидна марксистичка изградба на кадрите, за развиена самоиницијатива за дејствување во духот на основните стратешки принципи на Партијата, особено оние што беа потврдени на Петтата конференција на КПЈ 1940 година. Спомнатото писмо од ЦК КПЈ де факто даде потврда за доследноста на Партијата во борбата за потполна рамноправност на народите и народностите во Југославија, во конкретниот случај — на македонскиот со другите народи на Југославија. Во 1941 година тоа беше максимум што можеше да се преземе на организационен план од страна на ЦК КПЈ како организатор на НОВ и Револуцијата. Меѓутоа, активноста на Партијата на политички план беше перманентна, систематска и упорна во укажувањето на сите народи и народности во Југославија дека

²⁰ Историски архив на комунистичката партија на Југославија, Београд 1951 (во натамошниот текст Архив), том VII, стр. 55, док. 24.

со упорна борба против окупаторот и домашните соработници на окупаторот ќе можат да ги реализираат своите идеали за слободен и независен живот, како и тоа дека низ борбата ќе се создаде „слободна братска заедница заснована на вистинска независност за сите народи во Југославија“²¹⁾, во таа смисла и во прогласот од 1941 година, издаден по повод годишнината од Октомвриската револуција — повикувајќи го македонскиот народ во заедничка борба со останатите народи на Југославија — се отворат перспективи за неговиот иден статус²²⁾. Тоа во текот на Востанието перманентно се нагласува и развива паралелно со интензитетот на развојот на Востанието.

Карактеристично е да се истакне дека се изнесуваат слични гледишта и во партиските весници во Македонија. Така во партискиот лист „Дедо Иван“, орган на кумановската партиска организација, во бројот кој е печатен 1941 година, се зборува како ќе изгледа идната македонска држава. Повикувајќи ги сите слоеви на македонскиот народ во борба против окупаторот, партискиот лист „Дедо Иван“ меѓу другото донесува: „И селанецот и граѓанинот, сите се ставаат во служба за остварување на слободна Македонија — за создавање на таква македонска држава која на секој свој граѓанин ќе му ги гарантира сите политички права и слободен економски и културен развој“²³⁾. Во многубројните документи на Партијата и организациите на борбата се изнесува визијата за рамноправноста на народите и народностите и правата на народите во новата државна заедница. Така во писмото од 16 јануари 1943 година ЦК КПЈ ги изнесува перспективите на Нова Југославија. Во него стои: „Прашањето за Југославија не се поставува денес како прашање на режимот на стара Југославија (чиј карактер, со волја или не, но секако тенденциозно, сакаат на тоа прашање да му го дадат некои Македонци), туку како прашање на живеење. И понатаму — КПЈ е гаранција дека братската заеднивањето на Војната..., на братското, заедничко уредување и живеење. И понатаму КПЈ е гаранција дека братската заедница на рамноправни народи со право на самоопределување ќе биде во суштина сосема спротивна и сосема поинаква од бивша Југославија...“²⁴⁾

²¹⁾ Проглас на ЦК КПЈ од 15. IV 1941 — цитирано спрема Прегледот на историјата на СКЈ, стр. 346 (македонско издание).

²²⁾ Архив, том VII, док. 28, стр. 69—70.

²³⁾ Зборник на документи и податоци за НОБ на југословенските народи, Војноисториски институт (понатаму Зборник), том VII, кн. 1, док. 10, стр. 29.

²⁴⁾ Зборник, том VII, кн. 1, док. 54, стр. 174, 177, 178.

За развојот на Народно ослободителната војна и Револуцијата, за борбата на македонскиот народ да извојува национална слобода од посебно значење е ангажирањето на Комунистичката партија на Југославија, односно на нејзиниот Централен комитет, како и на генералниот секретар Јосип Броз Тито, за Партијата во Македонија да остане во составот на КПЈ. Кога се истакнува оваа констатација, не треба исклучиво да се гледа од позициите на денешната бугарска држава и БКП, кои во различни варијанти, во зависност од општото меѓународната, како и сопствената внатрешна политичка ситуација, перманентно ги негираат постоењето на македонската национална индивидуалност, македонскиот јазик и сл. Тоа е многу поширок и многу сложен проблем, кој бара не само анализа на работата на БРП (к) туку и голем број други внатрешни и надворешни политички фактори, за чие согледување денес не се располага со соодветна документација. Во текот на Втората светска војна Бугарската комунистичка партија (тогаш Бугарска работничка партија — комунисти, БРП (к)) не успеа да се издигне и да ги надмине националистичките тенденции на бугарската буржоазија и да го сфати постоењето на македонската националност. Документите на БРП (к) објавени во периодот на Втората светска војна ова во потполност го потврдуваат. Меѓутоа, потребно е да истакнеме дека кај БРП (к) во периодот до Втората светска војна може да се најдат документи со правилно гледање на овој проблем. Но, кога настапи ситуација правата на македонскиот народ за слобода и организирање на сопствена држава да можат да се реализираат, БРП (к) ги напушти некогашните свои гледишта. Раководствата на БРП (к) во текот на Втората светска војна во однос на проблемот на признавање на македонската национална индивидуалност, во зависност од конкретната политичка ситуација се однесуваа на различни начини, но никогаш јасно²⁵⁾. Ваквиот колеблив однос

²⁵⁾ БРП (к) во текот на 1941. год. настојува партиската организација во Македонија да ја оддели од составот на КПЈ со цел да ја вклучи во состав на БРП (к). Во текот на 1942. г. се обидува да ги наложи своите погледи за борба против окупаторот, во 1943. год. објавуваат декларација за тоа дека македонскиот народ не смее да се приклучи ниту кон една балканска држава — тогаш, кога на Второто заседание на АВНОЈ Македонија влезе како рамноправен член во состав на нова Југославија. Поопширно: Лазо Мојсов, „Бугарската работничка партија (комунисти) и македонското национално прашање“, Скопје 1948. М. Апостолски, Одбрани дела во 6 тома, Скопје 1975, и „Големо-бугарските претензии од Сан-Стефан до денеска“, Политика 24. III — 24. IV 1978. Последниве години, а посебно 1978. год., раководството на НР Бугарија сè појасно ги искажува своите претензии кон Македонија.

произлегуваше од внатрешната состојба на Бугарската комунистичка партија, а донекаде и од ставовите на некои бугарски раководители во Коминтерната, особено од револуционерот Васил Коларов²⁶⁾. Меѓутоа, нејзините ставови често беа зависни и од помошта која ја очекуваа и добиваа од Ослободителната војна и Револуцијата на народите и народностите на Југославија.

Раководството на БРП (к) се обидува 1941 година Партијата на Македонија да ја приклучи кон БРП (к). За тој период карактеристично е меѓу многубројните документи, писмото „од Григоров“ (всушност писмо од Централниот комитет на БРП (к), објавено во мај 1941 година). Тоа писмо кое инаку требаше да биде одговор на едно писмо од Тодор Павлов, всушност претставува обид да се прикријат желбите на бугарските раководства Македонија да остане во составот на Бугарија. Во писмото, меѓу другото, се вели: „Паролата — враќање на Македонија на бивша Југославија — и давање автономија во рамките на новата Југословенска држава... не одговара на вистинската положба на работите на Балканот...“ И понатаму: „Но покрај спомнатите причини, горе спомнатата парола не треба да ја поставуваме, бидејќи војната продолжува, настаните се во развој, се отвораат нови перспективи и балканските проблеми може животот да ги реши во други класни рамки, особено со измена во меѓусебните односи не само на државите, туку и на социјалните сили“⁽²⁷⁾. Оваа мисла недвосмислено ги разоткрива желбите на БРП (к) статусот на Македонија да остане онаков каков што го создадоа окупаторските војски. Втората точка од спомнатото писмо ова уште појасно го истакнува кога вели: „Тоа се знае, ние не можеме и не треба да го покренуваме како актуелно прашање, како задача за непосредно решавање, барањето Македонија да биде отцепена како независна држава. Тоа не би одговарало на денешната ситуација...“ И понатаму, во третата точка од писмото се изнесува: „Спорот за тоа дали се Македонците Бугари или се Македонски Словени би бил навистина, во сегашните услови, доктринарско и секташко чешање на јазикот.“

²⁶⁾ Васил Коларов беше во КИ, и во текот на Втората светската војна објави повеќе написи, кои во суштина имаат националистички и големобугарски гледишта. Види: Васил Коларов „Против хитлеризмот и неговите бугарски слуги“ — Софија 1947, издание БРП(к), стр. 10—11, 28, 78, 137, 220, 585, 589. Меѓутоа, Коларов уште 1923 год. на VI конференција на БКФ во рефератот истакнува дека Македонците се Бугари; меѓу останатото во рефератот наведува: „Бугарија бара да се реши националниот проблем надвор од нејзините градици во земјите што ја окружуваат, каде што еден дел од населението е бугарско, т.е. во Македонија...“ спореди: Иван Катарџиев, споменатава работа, Гласник на ИНИ, XIX, 1, Скопје 1975, стр. 60.

²⁷⁾ Архив, том VII, док. 5, стр. 20—21.

Ова гледиште на БРП (к) од мај 1941 година, кое што се јавува во различни варијанти, со помала или поголема вештина во прикривањето на вистината, може да се следи во текот на целиот период на Втората светска војна. Тие гледишта на БРП (к) на македонскиот народ не му отвораа никаква перспектива за извојување на своја национална и социјална слобода. Во ситуација на војна против германските, италијанските и бугарските агресори, во ситуација кога и раководството на БРП (к) према Македонците и Македонија изнесува во прилично јасни форми претензии кон територијата на Македонија, ова уште повеќе ја истакнува величината и значењето на одлуките и активностите на Централниот комитет на КПЈ. Партијата на Македонија и натаму да остане во составот на КПЈ. И навистина, со максимално ангажирање на ЦК КПЈ, која ја имаше поддршката на сите партиски организации и комунисти на Македонија, спречен е обидот на бугарските раководители Партијата во Македонија да се најде во состав на БРП (к).²⁸⁾ Партиските организации во Македонија останаа таму каде што беа и порано, во состав на КПЈ, тие останаа таму каде што веќе беше извојувано правото на политичко признавање на македонската националност и каде што беа отворени јасни перспективи за национално и социјално ослободување и државно осамостојување.

Централниот комитет на БРП (к), одговарајќи на писмото на ЦК КПЈ со кое се осудува обидот за приклучување на Партијата во Македонија кон БРП (к), сета кривица ја фрла на дотогашниот секретар на ЦК КПЈ за Македонија, при што вешто се извинува, но со ништо не се изјаснува за правата на македонскиот народ.²⁹⁾ ЦК БРП (к) во спомнатото писмо зборува за некакви илузии на македонскиот народ, кои наводно не исчезнале. Меѓутоа, всушност ова писмо на ЦК БРП (к) се однесува на илузиите на некои бугарски револуционери во однос на Македонија, па заради тоа попусти беа настојувањата на ЦК БРП (к) да го убеди ЦК КПЈ дека наводно македонскиот народ не би можел да се крене на вооружена борба против бугарската војска. Ова мислење всушност претставува посебен вид на избегнување на суштината на проблемот, бидејќи се изнесува во моментот кога македонскиот народ веќе отпочна вооружена борба и тоа во прв ред против бугарската окупаторска војска и полиција.

ЦК КПЈ, по успешните активности партиската организација во Македонија да се задржи во составот на КПЈ, во про-

²⁸⁾ Архив, том VII, док. 12, стр. 37—38, док. 15, стр. 42—44, док. 16, стр. 44, док. 17, стр. 45, док. 18, стр. 45—48, док. 19, стр. 48—49, док. 20, стр. 50, док. 26, стр. 61; док. 27, стр. 62.

²⁹⁾ Архив, том VII, док. 21, стр. 50—51, док. 22, стр. 51, док. 25, стр. 56—61.

гласот објавен по повод годишнината од Октомвриската револуција (7 ноември 1941) го повикува македонскиот народ во борба против освојувачите и укажува на перспективите на таа борба. Во тој проглас ЦК КПЈ, меѓу останатото, истакнува: „Во таа заедничка борба против заедничкиот непријател ти (македонски народ — М. А.) ќе го оствариш својот вековен сон ќе извојуваш и своја национална слобода и рамноправност...)³⁰⁾

Ангажираноста ЦК КПЈ со својата јасна стратегија околу организирањето на востанието во 1941 година беше од првостепено значење за политичката ориентација на македонскиот народ. Така уште во почетокот на Востанието беа поставени темели за решавање на македонскиот проблем, т.е. од политичката борба за национална слобода и рамноправност на македонскиот народ, потоа низ вооружената борба во текот на Востанието, постепено да се помине и на државен план, односно да се создаде држава на македонскиот народ како рамноправен член на новата заедница чие создавање во 1941 година беше најавувано од страна на ЦК КПЈ како организатор на востанието и творец на борбената стратегија.

4.

Народноослободителната војна и Револуцијата на народите и народностите на Југославија во 1942 година се развиваа во знак на отворање на уште појасни перспективи на идниот статус на македонскиот народ (како и на сите народи и народности во Југославија), што овозможуваше широко вклучување на македонскиот народ во борба против окупаторот и против домашните предавнички групи. Во таа смисла ЦК КПЈ во едно писмо од март 1942 год. покрај другото, истакнува: „... Потребно е КП во Македонија да удира со подеднаква острина против големобугарската хегемонија и политика на денационализација, како и против секој обид на големосрпските елементи да го воскреснат своето господарство во Македонија.“³¹⁾

Ваквиот многу јасен став на ЦК КПЈ во однос на големосрпството и големобугарството зборува за реалните согледувања на целите на долготрајната борба на македонскиот народ. Ова, пак, им овозможуваше на сите органи на борбата (партиските организации, воените штабови, народноослободителните одбори, организациите: Народен фронт, Антифашистички фронт на жените, Антифашистичка младина и др.) да проникнат подлабоко во сите слоеви на масите и да ги вклучат во

³⁰⁾ Архив, том VII, док. 28, стр. 69.

³¹⁾ Архив, том VII, док. 41, стр. 102.

борба против окупаторот и неговите соработници. Со акцијата во духот на спомнатото писмо на ЦК КПЈ, покрај вооружените борби со кои во 1942 година посебно беше опфатена Централна Македонија, овозможено е да развие силна политичка борба ширум Македонија, која што беше комбинирана со многубројни видови на отпор. Во 1942 година македонскиот народ и народностите во Македонија успеаа да извојуваат полна политичка победа над бугарските и италијанските окупатори. Изразито динамичниот развој, посебно на политичките настани, му овозможија на ПК КПЈ за Македонија, по повод годишнината од Илинденското востание, да се појави со еден особено интересен проглас. Покрај историските аспекти на Илинденското востание и идеалите на илинденците, во прогласот беа изнесени целите на НОВ и Револуцијата а се укажуваше и на тоа дека другите народи на Југославија се сојузници на македонскиот народ во таа нова револуција. Зборувајќи за вооружените борби, меѓу другото во прогласот се истакнува: „Вашите нови Илинденци, националноослободителните партизански одреди на Македонија, веќе излегоа и закрстарија по планините и селата, за да ја продолжат и со успех да ја завршат борбата на Илинден“³²). Покрај ова, во прогласот се истакнува и мислата дека „Македонскиот народ се бори не за монархија, не за султан и за цар, не за фашистичкиот фирер, туку за слободна Македонска република, како рамноправен член меѓу сите соседни балкански држави“³³).

Во октомври 1942 година во едно соопштение на Главниот штаб на Македонија се зборува за определеноста на македонскиот народ за нова рамноправна заедница на народите и народностите на Југославија, се истакнува и заедничката борба на поробените народи. Така во почетокот на соопштението се вели: „Македонскиот народ кој не можеше да го трпи фашистичкото ропство, се вклучи во широките редови на народите на Југославија и сите други поробени, заедно со нив да се бори за уривање на големиот непријател на слободата — германско-италијанскиот фашизам и неговите верни слуги — бугарските фашисти“³⁴). Главниот штаб на Македонија можеше да прокламира борбено единство со народите и народностите на Југославија, бидејќи гаранција за тоа беше доследната политичка концепција на КПЈ, но истовремено и борбата на српскиот народ против големосрпската буржоазија која со години спроведуваеше денационализаторска политика во Македони-

³²) Зборник, том VII, кн. 1, док. 32, стр. 110—111.

³³) Исто.

³⁴) Зборник, том VII, кн. 1, док. 39, стр. 135. Поопширно: М. Апостолски, „Улогата на Главниот штаб во изградба на народната власт“, Гласник (ИНИ), VIII, 2, 1964.

ја, т.е. борбата против четниците на Дража Михајловиќ исто така беше голема потврда, на дело, за она што го проповедаше партијата.

Во 1942 година најважен политички настан на НОВ и Револуцијата на народите и народностите на Југославија беше Првото заседание на Антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија (АВНОЈ) одржано на 26 и 27 ноември 1942 година во Бихаќ. На ова заседание на АВНОЈ од познатите надворешно-политички причини не можеа да се донесат далекусежни одлуки за идниот државно-правен статус на Југославија. Меѓутоа, самото создавање на АВНОЈ и општите ставови изнесени во Резолуцијата на АВНОЈ, во која се утврдуваат причините за пропаста на старата Југославија и се истакнува единството на сите народи и народности на Југославија во борбата против окупаторот и домашните предавници, претставуваат голем политички успех на НОВ и Револуцијата на народите и народностите во Југославија.³⁵⁾

Иако во резолуцијата не се изнесува какво ќе биде идното општествено-политичко уредување на Југославија, сепак, во точка 9, зборувајќи за задачите на АВНОЈ, се подвлекува потребата за стварање услови "... за потполна нивна (на народите и народностите на Југославија — М. А.) слобода и рамноправност во ослободената братска заедница..."³⁶⁾ Оваа мисла, поврзана со целиот текст на Резолуцијата, сосема јасно укажува на фактот дека народите и народностите на Нова Југославија ќе бидат рамноправни, со други зборови — дека ќе биде исклучен секаков хегемонизам.

И во другите документи усвоени на Првото заседание на АВНОЈ како црвена нитка се провлекува идејата и желбата на сите народи и народности на Југославија во идната државна заедница да им се обезбеди потполна рамноправност.³⁷⁾

Успесите на НОВ и Револуцијата во Македонија во 1942 година се резултат на високиот степен на развиеност на многубројните и разновидните форми на отпорот против окупаторите и нивните соработници, со кои беа опфатени сите слоеви од народот. Паралелно со овие вооружени борби, во два реона во Македонија 1942 год. се создадени слободни територии, и тоа во реонот Велес—Прилеп—Крушево и во реонот на Преспа. Независно од тактичките неуспеси што ги претрпеа партизанските одреди, кон крајот на 1942 година беа реализирани сите претпоставки за широк развој на вооружената борба во след-

³⁵⁾ Пет години на народната држава 1943—1948, Култура, Београд 1948, кирилица, Резолуција за основањето на антифашистичкото веќе на народното ослободување на Југославија стр. 9—16.

³⁶⁾ Исто.

³⁷⁾ Исто, стр. 17—28.

ната 1943 година.³⁸⁾ Посебно треба да се истакне дека во текот на 1941 и 1942 година во Македонија во потполност беше разобличена империјалистичката политика на бугарските и италијанските окупатори, кои со својата огромна пропаганда се обидуваа да се претстават како ослободители од големосрпските властодршци.

Овие успеси во прв ред беа резултат на политиката на Комунистичката партија на Југославија, организаторот на НОВ и Револуцијата, која градејќи ја својата политика, истовремено решаваше и многубројни проблеми од витален интерес за сите народи и народности во Југославија, го решаваше и националното прашање во Југославија. Во рамките на решавањето на националното прашање КПЈ водеше борба за потполна рамноправност на македонската националност, за Македонците во составот на Југославија, но истовремено и за оние кои по Првата светска војна попаднаа под власта на бугарската и грчката буржоазија.

За успехот на НОВ и Револуцијата во Македонија, како што веќе истакнавме, од особено значење беше тоа што Партијата постојано потенцираше дека не се води борба за обновување на стара Југославија, туку за нова заедница на народите во Југославија. Разбирливо е дека со изнесувањето на оваа мисла со која се најавуваше државноправниот статус на Југославија зависеше од развојниот степен на Народноослободителната војна и Револуцијата, но истовремено беше во зависност и од дадената општо воено-политичка ситуација, која пак диктираше како, колку и до кој степен Партијата во определени ситуации може да го истакнува револуционерниот и класниот карактер на борбата. Меѓутоа, со упорната борба против домашните предавници (четниците, усташите, белогвардејците, балистите, врховистите, ванчевистите и др.) во суштина Партијата на дело го трасираше револуционерниот карактер на борбата.

Сите овие моменти беа посебно значајни за развојот на НОВ и Револуцијата во Македонија, бидејќи преку нив македонскиот народ и народностите можеа сосема јасно да ја согледаат својата перспектива во идната заедница на народи и народности во Југославија. Сево ова овозможи македонскиот народ и народностите во Македонија, и во 1943 година, политички и идејно поврзани, да ја продолжат реализацијата на програмата за борбата која ја зацрта Партијата, односно ЦК КПЈ, што допринесе за побрз развој на вооружената борба и во Македонија.

³⁸⁾ Поопширно: Михаило Апостолски, 1942 година во Македонија — полна политичка победа над окупаторот — Велес и Велешко во НОВ, 1942, стр. 37—48.

Гледано во целина, Востанието, односно НОВ и Револуцијата во Македонија бележат постепен и континуиран процес во развојот, во кој револуционерните сили се во перманентен растеж, така што во 1943 година со вооруженото востание беше зафатена целата територија на Македонија.

Во развојот на Востанието во 1943 година покрај создавањето на поголеми воени единици и силниот развој на вооружените борби, посебно треба да се истакне осамостојувањето на Комунистичката партија на Македонија,³⁹⁾ како резултат на развојот на НОВ и Револуцијата, но и како резултат на една утврдена политика на Партијата од 1943 година, која се реализираше постепено, со создавањето на нови услови. Меѓутоа, потребно е да се истакне дека ова не беше, ниту пак претставуваше, едноставно промена на името на Покраинскиот комитет на Комунистичката партија на Македонија, туку произлезе од засилената револуционерна борба која сама по себе ја истакнуваше неминовната потреба за осамостојување на политичката партија која раководеше со востанието (се разбира во границите на КПЈ), за да може во една многу сложена ситуација во развојот на НОВ и Револуцијата, самостојно да ги решава многубројните проблеми на Револуцијата.

Создавањето на Комунистичката партија на Македонија (КПМ), во почетокот на 1943 година позитивно влијаеше на понатамошното вклучување на македонскиот народ и народностите во Востанието, бидејќи, тоа покрај другото, за широките работнички маси беше уште еден доказ дека се отворени перспективите за национално и социјално ослободување, како и тоа дека македонскиот народ постепено, но сигурно зазема рамноправна позиција со другите народи и народности во Југославија. За македонскиот народ тој момент беше од големо значење, бидејќи во неговата свест беше многу блиска идејата за балканска федерација, како пат за решавање на националното прашање. Поради тоа рамноправноста во форма на федерација со народите и народностите во Југославија за македонскиот народ беше не само прифатлива туку во дадената ситуација единствен пат за национално и социјално ослободување, со јасна перспектива за потполна рамноправност која КПЈ како организатор на НОВ и Револуцијата ја гарантираше, со својата доследна политика.

Идејата за рамноправна заедница на Југославија беше постојано, во секој контакт со народот, изнесувана и од него

³⁹⁾ Осамостојување на КПМ кон крајот на февруари 1941. (Извори за Ослободителната војна и Револуцијата во Македонија 1941—1945.) (во натамошното излагање Извори), том I, кн. II, стр. 113. Првиот состанок на ЦК КПМ е одржан во Тетово, март 1943. Записникот не е пронајден. Записникот од вториот состанок од 4. и 5. мај 1943 е зачуван (исто, стр. 120—125).

прифатена и на дело потврдена со постојан растеж на интензитетот на вооружаните борби и другите видови на отпор против окупаторот. Таквиот однос (на македонскиот народ и сите народности во Македонија) му овозможи на Главниот штаб на НОВ и ПОМ, во октомври 1943 година, да го издаде познатиот Манифест⁴⁰⁾ кој според содржината има програмски карактер за понатамошниот развој на НОВ и Револуцијата во борбата на народите и народностите во Југославија. Во Манифестот се изнесени идејните перспективи за идната државноправна положба на Македонија во новата југословенска заедница, истакнувајќи го принципот на „самоопределување“ и принципот за „потполна национална рамноправност“. Тргнувајќи од политичката програма на КПЈ во врска со решавањето на националното прашање во многунационалната југословенска државна заедница, Главниот штаб имаше јасна претстава за идниот државноправен статус на Македонија. Во Манифестот македонскиот народ се повикува да ја продолжи борбата во заедница со народите и народностите на Југославија, за создавање на слободна Македонија. Притоа се истакнува фактот дека македонскиот народ веќе создал своја војска која е составен дел на НОВ и ПОЈ, која е фактор и гаранција за поставените цели на Востанието.

Од големо значење е тоа што во тој програмски документ се истакнува и укажува на неминовната потреба „да ги истераме големобугарските окупатори од нашата татковина“, но истовремено и потребата „да ја истераме и големосрпската хегемонистичка и предавничка банда на Дража Михајловиќ“.⁴¹⁾

Ова истовремено гледиште како, спрема големосрпските така и спрема големобугарските хегемонисти, за македонскиот народ и народностите во Македонија беше посебна гаранција дека борбата ќе се води за вистинска слобода и независност, бидејќи тие, покрај големогрчката буржоазија, беа основни фактори кои во минатото го спречуваа неговото национално ослободување. Во Манифестот истовремено се нагласува, дека врз основа на потполна национална рамноправност ќе создадеме братска заедница со сите југословенски народи...“.⁴²⁾ Во Манифестот врз основа на спомнатите принципи се отвораат и перспективите за создавање на една широка заедница — балканска федерација.

⁴⁰⁾ Манифестот на Главниот штаб на Македонија е отпечатен во повеќе стотици примероци во печатницата на Главниот штаб по име „Гоце Делчев“, и е растурен во партиските организации, воените и партизанските единици и меѓу народот. Во Пиринска Македонија беше препечатен. Објавен и во Зборникот, том VII, кн. 2, док. 52, стр. 108—118 и во повеќе други публикации, особено во некои дневни весници.

⁴¹⁾ Исто.

⁴²⁾ Исто.

Основните погледи на идниот државноправен статус на Југославија како многунационална државна заедница изнесени во Манифестот од Главниот штаб на Македонија, тело во кое народот имаше голема доверба, во суштина претставуваа полномошно на делегатите на Второто заседание на АВНОЈ во Јајце со апсолутна сигурност да решаваат и да донесат одлуки и за статусот на македонскиот народ и народностите во составот на новата, рамноправна заедница на народите и народностите во Југославија.

6.

Одлуките што се донесоа во Јајце на 29 ноември 1943, кои ги прокламираа принципите за рамноправност на сите народи и народности, како и за федеративно уредување на Југославија, а истовремено истакнуваа дека на кралот му се забранува враќањето во Југославија — беа принципи за кои се бореше и македонскиот народ и народностите во Македонија. Ова беа и мотивите одлуките на Второто заседание на АВНОЈ во целина да се прифатат од страна на македонскиот народ и народностите во Македонија, бидејќи во нив го гледаа рамноправниот третман, признавање на национална самобитност и гаранција за создавање на национална држава, како рамноправен член на федеративна Југославија.⁴³⁾

Одлуките на Второто заседание на АВНОЈ имаа особен одраз и врз бугарските окупаторски власти и нивните соработници во Македонија, истовремено и врз бугарската влада во Софија, како и на ОФ (Отечествениот фронт) на Бугарија. Кузман Јосифовски⁴⁴⁾ во едно писмо за одразот и одекот на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ, покрај другото, пишува: „Заседанието на АВНОЈ, неговите историски одлуки, федеративното уредување на Југославија, како пример за балканските народи, признавањето на рамноправност на македонскиот народ во братската заедница на принципот на самоопределување до отцепување, организирањето на нашата млада НОВ... појавата на Манифестот, извештаите за борбите на НОВ и ПОЈ преку радиото и во печатот — сето тоа масите со радост го при-

⁴³⁾ Второ заседание на АВНОЈ 1943—1953. (Култура) „Одлука за изградбата на Југославија на федеративен принцип“, стр. 21—22.

⁴⁴⁾ Кузман Јосифовски Питу, член на ЦК на КПМ и на Главниот штаб на Македонија, со специјално овластување беше задолжен од Скопје да раководи со револуционерната работа во позадината. Во писмото од 20. XII 1943. пишува како се прифатени и каков позитивен одраз имаа решенијата на Второто заседание на АВНОЈ — Извори, том I, кн. 3, док. 10, стр. 62—66.

маа со исклучок на фашистите, еден дел од чаршијата и интелегенцијата. Тоа бугарската окупаторска власт ја принуди да преземе одредени мерки“.⁴⁵⁾

Бугарските окупатори и по АВНОЈ беа присилени, за одржувањето на окупаторската власт, да го сондираат расположението на народот во Македонија, да извршат избор на некои Македонци во бугарскиот парламент.⁴⁶⁾ Акција која со разгорувањето на НОВ и Револуцијата однапред беше осудена на пропаѓање. Таа акција беше замислена и како средство за спречување на подготовките за организирање и повик за Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ).⁴⁷⁾ Покрај политичките акции на бугарската власт и окупаторските власти, се преземаа и поопсежни воени операции — самостојно и во соработка со германските единици распоредени во егејскиот дел од Македонија (Грција).⁴⁸⁾ Во мерките што ги преземаше бугарската власт во Македонија спаѓа и донесувањето на нови воени единици од Бугарија и сл.⁴⁹⁾

Се разбира дека успехите на НОВ и Револуцијата во Македонија внесоа немир во редовите на окупаторските соработници, а одлуките на Второто заседание во Јајце го засилија тој немир, бидејќи во нив јасно се гледаше конечното решение за судбината на македонскиот народ и народностите во Македонија. Реакционерните сили — соработниците на окупаторот презедоа низа противмерки. Шкатров и Ѓузелов, главните експоненти на реакционерните сили⁵⁰⁾ во декември 1943 година објавија резолуција и реферат, донесени на една интерна конференција. Во тие документи се бара бугарската власт да ја спроведе доследно политиката за создавање на голема Бугарија. Истовремено се бара бугарската власт да ја корегира :

⁴⁵⁾ Извори, стр. 66—67.

⁴⁶⁾ Исто.

⁴⁷⁾ Исто.

⁴⁸⁾ Историски музеј — Скопје, документ 4517 (Фотокопија); „Ма-
hitis“ бр. 11, од 10. II 1944. — орган на Македонскиот комитет на „Елас“
се печатеше во Солун, оригиналот кај Ристо Андонов, Скопје.

Поопширно: Михаило Апостолски, „Февруарски поход“, Београд
1963, Издавачки завод „Војно дело“, стр. 38—70.

⁴⁹⁾ Поопширно: Михаило Апостолски, Второ заседание на АВНОЈ
и воено-политичката ситуација во Македонија. Југословенски историски ча-
сопис, бр. 4, 1973, стр. 24—34.

⁵⁰⁾ Во Македонија, како и во другите краишта на Југославија, се
јавуваат повеќе реакционерни и контрареволуционерни групи, како на
пр. групата Шкатров — Ѓузелов, истомисленици со Ванчо Михајлов, ба-
листи; четништвото на Дража Михајловиќ и др., сите во основа сора-
ботници со окупаторот. Поопширно: Михаило Апостолски, „Револуцијата
и силите што го кочеа развитокот на Народно-ослободителната војна и
Револуцијата во Македонија 1941—1945. година“. Трета програма на Ра-
дио-Белград, бр. 28, зимата 1976, стр. 127—149.

внатрешната политика во Македонија, бидејќи дотогашната политика не ги даде бараните резултати.⁵¹⁾

Силниот развој на НОВ и Револуцијата во Македонија и постигнатите политички и воени успеси, беа предуслов за одлуките на Второто заседание на АВНОЈ со кои на државноправен план се реши статусот на Македонија — како рамноправна федерална единка. Одлуките на АВНОЈ го поттикнаа и раководството на отпорот во Бугарија да ги изнесе своите погледи за статусот на македонскиот народ. Бугарскиот Отечествен фронт, организатор на движењето на отпорот на бугарскиот народ, во декември 1943 година издаде декларација.⁵²⁾

Овде ќе се послужиме со оценката што е дадена за време на нејзиното објавување од страна на раководството на НОВ и Револуцијата во Македонија, а посебно јасно формулирана во писмото од Кузман Јосифовски од 3. I 1944 година. Јосифовски, покрај другото, наведува: „Документот (декларација на ОФ на Бугарија — М. А.) далеку изостанува од документот на Врховниот штаб на НОВ на Југославија, АВНОЈ и Второто заседание (се мисли на АВНОЈ — М. А.) — на сите негови решенија во разрешувањето на националното прашање во светлината на Народноослободителната борба, кои се јасни, концизни, принципиелни и реални...“⁵³⁾ Додека со спомнатата декларација на ОФ на Бугарија случајот не е таков.

Нејасноста и двосмисленоста се присутни во документот, на повеќе места — погледите на многу места имаат реакционерен содржина. Потоа Јосифовски истакнува:

„1) Во целиот документ се зборува исклучиво за Македонија, никаде не се спомнува или се признава македонскиот народ, туку се зборува само за населението.

2) ...

3) Потенцирањето дека Македонија била „лулка на бугарската преродба“ како да е некоја резерва за големосрпските тенденции, бидејќи истото тоа го подвлекуваат и српските хегемонисти со изразите „нашиот Југ“, „Царско Скопје“, колевка итн.

4. Балканските војни и Светската војна од 1914—1918 како да се воделе за ослободување на Македонија, а не за поробување (Се мисли на македонскиот народ — М. А.).

5) Ја истакнуваат паролата за самоопределување на балканските народи, но не е подвлечено самоопределувањето на македонскиот народ, туку саамоопределувањето на Македони-

⁵¹⁾ Зборник, том VII, кн. 3, док. 41, стр. 127—128.

⁵²⁾ Исто, кн. 2, док. 108 стр. 311—315.

⁵³⁾ Извори, том. I, кн. 3, док. 13, стр. 114—115.

ја...“, а нешто понатаму — „Ниту целосно приклучување кон било која балканска држава“...⁵⁴⁾

Оваа декларација на ОФ на Бугарија јасно зборува за погледите на Бугарската комунистичка партија во врска со македонскиот народ, за гледиштата кои перманентно до денес во една или друга форма се јавуваат — исклучувајќи го периодот на Горѓи Димитров. Овој документ на ОФ на Бугарија уште повеќе го покренува значењето на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ во очите на македонскиот народ и уште повеќе ја зајакне вербата во политиката на КПЈ — бидејќи во неа ја виде реалната можност за полното национално и социјално ослободување. Истовремено, декларацијата на ОФ на Бугарија јасно укажуваше на тешкотиите во односите со раководството на бугарското движење на отпорот, кое не само што не успеа да ја надмине политиката на својата буржоазија, туку во секоја погодна прилика го обновуваше гледиштето на бугарската буржоазија во однос на Македонија, во зависност од општата политичка и воена ситуација.

Одлуките на Второто заседание на АВНОЈ беа директен и индиректен предмет на Фуштанското партиско советување,⁵⁵⁾ кое го организира ЦК КПМ, и на Првиот конгрес на ВОМСМ⁵⁶⁾ одржан наскоро по одлуките во Јајце. На овие два значајни политички собири беше истакната потребата од уште поголемо ангажирање на партиските организации и сите органи на борбата, како и на младинската организација, потребата од поголема мобилизација на македонскиот народ и на народностите во Македонија за вклучување во борбата против окупаторите и нивните соработници, како и барањето од спомнатите високи тела, воените и партизанските единици уште посмело да ги напаѓаат окупаторите за да ги присилат да ја напуштат Македонија. Тие цели се реализираат во натамошните акции во познатите операции во реонот на Козјак и Кожуф⁵⁷⁾, во Февруарскиот поход⁵⁸⁾, во Пролетната офанзива⁵⁹⁾ и во многу други борбени и политички акции на единиците и на сите органи на борбата, во кои во различни форми беа вклучени ситот македонски народ и народностите кои живеат во Македонија.

⁵⁴⁾ Исто.

⁵⁵⁾ Одржано на 21. XII 1943. во село Фуштани, Белешки за советувањето и тези за рефератот на командантот на Главниот штаб. Извори, том. I, док. 11 и 12, стр. 69—99.

⁵⁶⁾ Одржан на 22. XII 1943 во селото Фуштани — документи за младинското движење, Скопје 1961, док. 22, 26, стр. 106—108, 127 и др.

⁵⁷⁾ Поопширно: Михаило Апостолски, Февруарски поход, Војно-издавачки завод „Војно дело“, Београд 1963, стр. 46—86.

⁵⁸⁾ Исто, стр. 87—158.

⁵⁹⁾ Поопширно: Михаило Апостолски, Пролетната офанзива во Македонија, Војно издавачки завод, Београд 1946.

Заклучок:

1) Доследната политика на Комунистичката партија за рамноправноста на македонската нација доби посебен израз во одлуките на Второто заседание на АВНОЈ на 29. ноември 1943 година. Тоа беа одлуки со кои не само што се издигна признавањето на македонската нација, туку истовремено на македонското национално прашање му се даде можност за државно решавање. Со тоа се удрени темелите за идниот развој на Македонија. Но, тоа истовремено значеше и гаранција од сите југословенски народи за заштита, и за обезбедување на понатамошниот развој на македонскиот народ и на Македонија во целина, во рамноправната заедница на народи и народности во Југославија.

2. Во одлуките на АВНОЈ македонскиот народ ја согледа реализацијата на сите идеали за кои со векови се бореше. Овие одлуки донесени во Јајце прв пат во долгогодишната и трнлива историја на македонскиот народ на државноправна основа ја утврдуваат афирмацијата на македонскиот народ, кој со својата борба против окупаторот ја извојува потполната рамноправност со сите народи и народности во Југославија, извојувајќи и право на своја државна самостојност.

3. Во кошмарот на политичките интереси на големите сили и балканските држави во текот на Втората светска војна, македонскиот народ во текот на Народноослободителната војна и Револуцијата доброволно се определи да живее во заедница со народите и народностите во Југославија, бидејќи во таа заедница ја гледаше не само реализацијата на вековните желби за ослободување туку и гаранција дека ќе ги сочува придобивките од НОВ и Револуцијата. Тоа го потврдуваа последната политика на КПЈ и одлуките на Второто заседание на АВНОЈ во Јајце од 29. ноември 1943 година.

4. Одлуките на Второто заседание на АВНОЈ претставуваат право што го извојува во револуционерната борба македонскиот народ во текот на Втората светска војна, заедно со другите народи и народности во Југославија. Треба да се нагласи дека народите и народностите на Југославија и покрај денационализаторската политика на буржоазија, низ заедничката борба под раководство на КПЈ против хегемонизмот и унитаризмот во стара Југославија потполно го сфатија постоењето на македонската нација, што не е случај со другите две балкански земји во кои, исто така, живеат Македонци. Благодарение на политиката на Комунистичката партија на Југославија во еден долг процес, скоро од создавањето на стара Југославија, заклучно со Народноослободителната војна и Револуцијата, народите и народностите во Југославија предводени од КПЈ иста-

пија како најдоследни сојузници на македонскиот народ во неговата борба за национално и социјално ослободување.

5. Бездруто треба посебно да се истакне фактот дека, наспроти доследната политика на КПЈ (сега СКЈ) во однос на правилното решение на македонското национално прашање, раководствата на другите балкански држави (НР Бугарија и Грција) и ден-денес, по искуствата од политичките и вооружените борби во блиското минато и по повеќе од три децении слободен живот на СР Македонија, го негираат постоењето на македонската индивидуалност. Последица од таквите политички свакања е таа што Македонците во Бугарија и Грција, ги немаат ни најосновните права како национални малцинства. Македонците се подложени на психолошки и физички притисок со цел да се асимилираат. Ваквата положба на Македонците во другите балкански држави (во Бугарија и Грција) уште посилено ги истакнува значајните актуелности на одлуките на Второто заседание на АВНОЈ.

Mihailo APOSTOLSKI

THE DECISIONS OF AVNOY — CARRYING OUT OF THE AIMS OF THE ETERNAL STRUGGLE OF THE MACEDONIAN PEOPLE

Summary

The Macedonian people during the XIX and XX century led diverse fights in the cultural field and at the same time convened several armed uprisings and rebellions, such as the Kresna Uprising of 1878 and the Ilinden Uprising of 1903.

The aim of these struggles was the national liberation and the establishment of their own independent state — Macedonia.

In both Balkan wars, in spite of the notable participation of the Macedonians on the side of the Balkan allies, the Macedonian people under the authority of the Balkan states fell to an even worse position, losing all the concession that had been obtained from the Ottoman Empire (Church-school communities and the like).

The Macedonian people in their struggle had special faith in the Communist parties of the Balkan states. During the Second World War, only CPY, calling for the fight against aggressors and fascism as ideologies offered perspectives for liberation and the establishment of their own state.

The Macedonian people and the minorities accepted the call for an uprising which gradually passed into a general people's uprising.

Federative Yugoslavia was constituted at the Second Session of AVNOY. This decision and the decision for prohibition of the king's return to the country were of great significance. The Macedonian people through their struggle had acquired the right to be included in new Yugoslavia as an equal federal unit — Macedonia.

In the decisions of AVNOY, the Macedonian people acquired the realisation of their ideals for free life and development.

A result of the struggles of the Macedonian people and minorities was the establishment of the present day Socialist Republic of Macedonia within the framework of SFRY. This opened perspectives for free development in cultural and educational fields, economic areas, and political plans and generally for development which enable liberation from the backwardness that resulted from objective historical circumstances.